

Piše:
dr. Mato Gostiša

Če prodaš delo, prodaš človeka!

Splošno znani in čedalje bolj katastrofični ekonomski, socialni in okoljski učinki aktualnega »mezd-nega« kapitalizma, ki tudi človekovo delo sistemsko obravnava le kot navadno tržno blago, so že zdavnaj kulminirali do točke, ko njegove očitne sistemske deviantnosti ni več mogoče obvladovati ne s takšnimi ne z drugačnimi, pravzaprav z nikakršnimi ekonomskimi »politikami« in » modeli«. Več ko je vseh mogočih »odrešilnih« t. i. strukturnih (tj. davčnih, monetarnih, fiskalnih, socialnih, delovno-tržnih ipd.) reform, bolj se svet še naprej nezadržno pogreza v globoko močvirje. Soočeni smo torej s totalno krizo obstoječega kapitalizma kot sistema, ki nujno potrebuje temeljito rekonstrukcijo, ne pa zgolj s krizo dosedanjih »politik in modelov« znotraj tega sistema.

A kake morebitne zares obetavne »sistemske« poti v zeleno **ekonomsko učinkovitejšo, socialno pravičnejšo in okoljsko odgovornejšo družbo** žal za zdaj ni na vidiku. Niti v obliki neke vsaj teoretične alternativne sistemske-razvojne vizije. Zdi se, da sta sodobno družboslovje in politika povsem nemočno obtičala pred – sicer seveda popolnoma nesmiselno – fukuyamistično tezo o »**koncu zgodovine**« razvoja človeške civilizacije. Ki razglaša, da naj bi po zlomu vseh mogočih socialističnih eksperimentov v svetu zdaj postalo dokončno jasno, da je obstoječi kapitalizem za vekomaj ekonomsko absolutno superioren sistem brez konkurence in brez alternative, in da je zato povsem nedopustno kakorkoli drezati v njegove sistemske temelje. Ti naj bi bili – če nočemo spet zaiti v kak brezupen socialistični eksperiment – odslej »**nedotakljivi**« za vse večne čase. Njegove socialne in okoljske posledice pa da je dolžna reševati **država s svojo socialno funkcijo**, ker to pač že po naravi stvari naj ne bi bila naloga ekonomije in ekonomskega sistema. Kakšne neverjetne neumnosti!

Brezperspektivnost koncepta »socialne države«

Edino opcijo za uveljavitev »**kapitalizma z bolj človeškim obrazom**« naj bi potemtakem menda predstavljal koncept socialne države. Ta tako že dolgo ni več le domena socialdemokracije, ampak z njim zdaj za volivce vneto tekmujejo politiki tako z leve kot z desne. In to ne glede na to, da je zlasti zadnja velika gospodarska kriza nazorno pokazala, da s to »vizijo« dolgoročno ni moč učinkovito rešiti – in celo niti ne bistveno ublažiti – **prav nobenega od ključnih problemov sodobnega kapitalizma**. Ne grozljivo naraščajoče neenakosti, ne strukturne »hiperprodukcije«, ne nezaposlenosti in neznosne širitve prekariata, ne okoljske neodgovornosti, ne ..., da ne naštevamo naprej. A ob pomanjkanju teoretičnih alternativ se pač tudi politika krčevito oklepa te edine, na videz sicer dokaj všečne, a razvojno povsem brezperspektivne »vizije«. Skrajni čas bi torej bil, da jo vsaj politična levica, če so ji res mar interesi delav(cev), preseže in se končno usmeri v boj za tudi dejansko **popolno sistemsko izena-**

čitev nosilcev dela in kapitala, se pravi, za »pravo« ekonomsko demokracijo.

Zakaj ekonomska demokracija?

Ta pa seveda niti teoretično ni možna, dokler bo obstajal »**mezdni**«, to je navaden tržno-menjalni odnos med nosilci dela in kapitala kot tisti »**temeljni**« **produkcijski odnos**, na katerem sicer stoji (ali pa pade) celotna zgradba aktualnega kapitalizma. Prav ta, že v osnovi izrazito neenakopraven in ekonomsko izkoriščevalski odnos pa je kajpak tudi osnovni izvor vseh glavnih ekonomskih neravnovesij in družbenih protislovij, ki jih povzročata ta sistem.

Jasno je torej, da je mogoče sedanji kapitalizem zares v temelju preobraziti izključno samo z odpravo tega odnosa in njegovo nadomestitvijo z **asociativnim, partnerskim temeljnim produkcijskim odnosom**. Vse ostalo, vključno z raznimi oblikami delavske participacije (soupravljanje, finančna participacija), zlasti pa sistemsko povsem benignimi aktualnimi »struktur-

nimi reformami«, so v bistvu lahko le kozmetični popravki sistema, ki pa v ničemer ne posegajo v njegove temelje. Ključno dolgoročno družbeno-ekonomsko razvojno vprašanje je in ostaja, kako delavce sistemsko spraviti ven iz sedanjega meznega v (korporacijskopravni) položaj lastnikom kapitala dejansko povsem **enakopravnih družbenoekonomskih subjektov**.

Delo kot »človeški kapital«

Za takojšnjo rekonstrukcijo »meznega kapitalizma« v omenjenem smislu bi pravzaprav moralo povsem zadoštvati že zgolj dejstvo, da je **delo pač neločljivo od človeka** in da torej kot produkcijski faktor v resnici sploh **ne more biti tržno blago** (če prodaš delo, prodaš človeka!), kar seveda še zdaleč ni le nekakšno »filozofsko« vprašanje. Noben ekonomistični nesmisel, češ da je to pač logična samodejna posledica in neizogibna sestavina tržnega sistema gospodarjenja, ne more prikriti in opravičiti te neverjetne sistemske nebuloze. In tudi sicer ta družbenoekonomski sistem nima več popolnoma nobene podlage v objektivni realnosti 21. stoletja in je nesporno že začel – predvsem zaradi svojih evidentno demotivacijskih učinkov na nosilce človeškega kapitala – **tudi ekonomsko delovati izrazito retrogradno**.

Sodobno delo vse bolj postaja sinonim za **»človeški kapital«** (znanje in zmožnosti, ustvarjalnost, vrednote ter motivacija in pripadnost zaposlenih), kajti gole fizične komponente dela so danes že skoraj povsem irelevantne. Ta kapital pa – skupaj s strukturo, ki je prav tako rezultat dela – danes predstavlja že glavnino (okoli 85 %) tržne vrednosti in s tem tudi dejanske produkcijske moči podjetij. Čemu naj bi se torej njegovi lastniki morali sistemsko še naprej preprosto na trgu **»prodajati«** v (osebno in ekonomsko) odvisno delovno razmerje lastnikom preostalih borih 15-ih odstotkov celotnega »dejanskega« kapitala podjetij? In to za mezdo/plačo, ki predstavlja zgolj tržno protivrednost inputa dela, ne pa njegovega dejanskega outputa. V tem »sistemu« pač zagotovo ni več **prav nobene ekonomske in filozofske logike**.

Produkcija je namreč že po definiciji proces ustvarjanja nove vrednosti v odnosih »popolne vzajemne soodvisnosti« (ne pa tržne menjave, ki seveda nič ne ustvarja in tudi ničesar ne raz-

deli!), s tem pa tudi popolne ekonomske enakopravnosti med kapitalom in delom oz. človeškim kapitalom, pri čemer se načeloma ne ve (kako naj bi potem to vedel trg?), koliko je kateri od njihju dejansko prispeval k produktu. Torej bi morali biti skladno s to logiko proizvodnje tudi produkcijski odnosi med njunimi lastniki pravno zasnovani kot asociativni, partnerski, ne pa kot »kuponprodajni«. In če je človeški kapital res kapital v pravem pomenu besede, kar nedvomno je, potem bi morale biti po izvornih načelih kapitalizma njegovim lastnikom **logično priznane tudi sorazmerne korporacijske pravice** (upravljanje, udeležba pri poslovnih rezultatih). Po kakšni logiki neki so torej danes te lahko še vedno lahko izključno v rokah lastnikov »finančnega« kapitala? Očitno samo zato, ker jih pač pravni sistem a priori obravnava kot domnevno samoumevne in edine **»podjetnike«** (!?) in s tem »delodajalce«. In to kljub dejstvu, da **tveganje** s finančnim kapitalom v resnici ni prav nič večje in ekonomsko relevantnejše od tveganja s človeškim kapitalom.

V družbenoekonomskem sistemu, ki je tako očitno v opreki s tudi najbolj elementarno ekonomsko in pravno logiko ter realnostjo, mora biti torej brez dvoma nekaj hudo narobe. Nesporno je postal že **popoln sistemski – ekonomski in pravni – anahronizem**.

Sistemska jedro problema

Skoraj nič od tega, kar uči (neo)klasična ekonomska teorija o domnevni »objektivni ekonomski« pogojenosti sedanjih produkcijskih odnosov, torej v resnici ne drži (več). Teh odnosov nista neposredno ustvarila ne zasebna lastnina ne trg, in tudi ne njuna medsebojna kombinacija, ampak jih je **trgu vsililo veljavno pravo**. In sicer skozi uzakonitev veljavne koncepcije kapitalističnega podjetja kot »pravno personificiranega /zgolj finančnega/ kapitala«, ki pa sicer še zdaleč **ni edina možna (še manj pa sprejemljiva) pravna koncepcija podjetja** v pogojih tržnega sistema.

Ta, ne pa zasebna lastnina kapitala sama po sebi, je namreč ekonomsko soodvisne soproductente pravno razdelila na »delodajalce« in »delojemalce« ter s tem povsem umetno ustvarila »trg dela« in iz njega izhajajoče mezdno (kuponprodajno) delovno razmerje. Posledično pa tudi izrazito **neenako (nepopolno) lastninsko pravico nad delom**, ki vsebuje zgolj pravico svobodne

»prodaje« dela, ne pa tudi pravice do prisvajanja njegovih celotnih rezultatov. In – spričo absolutne direktivne ter disciplinske oblasti delodajalca – tudi osebno odvisnost delavcev. O proklamirani (po)polni »svobodi dela« in »absolutni lastninski pravici« nad njim torej v tem pravnem razmerju v resnici sploh ni moč razpravljati niti teoretično.

Nič nenavadnega torej ni, da je trg dela kot pravno umetno ustvarjena (ne »naravna« ekonomska!) tvorba v resnici **tipičen kvazitrg**, na katerem **menjava ni ne svobodna ne ekvivalentna**, obenem pa neskladna s Filadelfijsko deklaracijo MOD, ki je že leta 1944 načelno prepovedala delo obravnavati kot tržno blago, v bistvu tudi prepovedana. Ne samo, da bi tržni sistem tudi brez tega kvazitrga lahko deloval povsem normalno, temveč bi pravzaprav samo na ta način sploh lahko deloval zares sistemsko nedeviantno.

Temeljna predpostavka za rekonstrukcijo obstoječega kapitalizma je torej brez dvoma predvsem radikalna sprememba veljavne, že povsem arhaične koncepcije podjetja v smeri **podjetja kot »partnerske skupnosti finančnega in človeškega kapitala ter njihovih lastnikov«**, kar je seveda (tudi realno) povsem izvedljivo. Ta bi namreč samodejno uveljavila tudi povsem nov model produkcijskih odnosov, hkrati pa sorazmerne korporacijske pravice obojih tako pri upravljanju podjetij kot pri delitvi poslovnih rezultatov.

Kdo lahko spremeni sistem

Kar je pravo zagrešilo, lahko **izključno le pravo samo** tudi popravi. Kdo in kako lahko v parlamentarni demokraciji – kadarkoli – spreminja pravo, pa se ve. In s tem bi bilo treba začeti takoj.

Realno pa bodo pogoji za to nastopili šele, če in ko se bo družboslovje, ki mu politika pač le sledi, uspelo otresti nebuloze o zasebni lastnini in trgu kot apriornima »krivcema« za kapitalistično izkoriščanje. A za zdaj žal ostaja ujeta strogo znotraj teh miselnih okvirov in razpeto le med **dve skrajnosti** – razmišljanja marksistov o možnih »novih« oblikah socializma na eni ter brezplodna iskanja **neoklasičnih ekonomistov** morebitnih možnih »prebojnih točk kapitalizma« na drugi strani.